

1906 р., Житомирі, Ковелі - 28 липня 1911 р., Рівному - 17 липня 1914 р., у Подільській губернії - у Кам'янці-Подільському - 9 лютого 1907 р., Проскуріві — 8 березня 1907 р., Летичеві - 24 серпня 1907 р., Вінниці - 30 травня 1907 р., Новій Ушиці - 13 липня 1907 р., Ямполі - 23 листопада 1907 р. У Статуті цих товариств указано, що їхньою метою є надання матеріальної та моральної допомоги бідним римо-католицького віросповідання, незважаючи на стать, вік, звання, стан і національність.

Ця допомога виражалася в постачанні одягу, їжі, притулку для незаможних, грошової допомоги; сприянні пошуку нужденним занять або служби, медичної допомоги; поселенні в будинки людей похилого віку; вихованні сиріт; поширенні книг. Товариствам надавалося право відкривати громадські їдальні, дешеві квартири, будинки для ночівлі, ремісничі та навчальні заклади. Члени цих товариств поділялися на почесних (за значні пожертвування), пожиттєвих (не менше 100 крб. внесків відразу), жертводавців (щороку не менше 5 крб.), дійсних (щороку не менше 3 крб.), стоваришованих (не менше 1-2 крб.).

Кошти товариств складались із членських внесків, доходів від капіталів майна товариства, пожертвувань, що становило недоторкований і розхідний капітал; прибутків від драматичних вистав, концертів. Органами управління Товариств були: Правління, опіки, загальні збори, ревізійний комітет. Правління складалося від 6 до 12 осіб, які обиралися на 3 роки. Щороку оновлювалась 1/3 частина Правління. Правління нерідко розділяло район діяльності Товариства на дільниці - опіки - на чолі з дільничим опікуном та радою. До органів управління також належали загальні збори - звичайні, які скликалися щороку та надзвичайні - за потребою.

Засновниками Товариств були, як правило, члени польської громади зі знаті та духовенства. Зокрема, у Кам'янці-Подільському засновниками Благодійного товариства були ксьондз П. В. Маньковський, присяжний повірений Е. І. Седлецький, дворянин К. В. Хорбковський, доктор М. К. Пржиборовський, присяжний повірений С. Ю. Квятковський, доктор Ц. Г. Нейман. Серед засновників Вінницького РКБТ були такі відомі діячі, як дворяни м. Вінниці А. Пжицький, Ф. Ярошинський, ксьондз Ю. Менцинський. У Новій Ушиці заснували РКБТ ксьондз К. Яворович, почесний мировий суддя М. Косельський, дворянин М. Мукаровський. Серед ініціаторів створення Ямпольського РКБТ був настоятель костюлу ксьондз М. Кульчицький, дворяни І. Рурський, Ф. Раковський та інші. Проект Статуту РКБТ у м. Рівному склали й стали засновниками Товариства княгиня М. Любомирська, відставний генерал-лейтенант Ф. Римашевський, настоятель Рівненського костюлу ксьондз К. Нановський. Мотивацією відкриття Товариства стало збільшення населення в місті у зв'язку з початком воєнних дій і напливом біженців.

Діяльність таких товариств відповідала задекларованій у статуті меті. Водночас поліція постійно тримала під контролем усі заходи, які вони проводили, убачаючи в них загрозу для панівного ладу й підозрюючи їх у націоналістичній пропаганді. Зокрема, у поліцейському доносі вказано, що в Житомирському РКБТ існувала бібліотека і служитель Римо-католицької духовної семінарії одержували закордонні видання революційного змісту через Варшавську книжкову фірму Гебкнер і Вольф, яка висилала їх у магазин польських книг на вулиці Київській, які нібито виписувалися Богдановичем, і йшли в Благодійне товариство через ксьондза Квасневського та в римо-католицьку семінарію. За твердженням начальника Волинського Державного Жандармського Управління, це товариство "стало оплотом католицько-польського шовінізму, звідки спрямовується вся підпільна Діяльність ксьондзів-патріотів.

Ольга Білобровець
(м. Житомир)

ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛЬСЬКИХ БЛАГОДІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА ПРАВОБЕРЕЖНІЙ УКРАЇНІ НАПРИКІНЦІ ХІХ - НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Значне місце в польському суспільно-політичному русі Правобережної України посідали благодійні організації. Традиція благодійної діяльності в Україні існувала з часів середньовіччя. У милосердно-духовному житті жителів Правобережної України належне місце відводилося римо-католицькій церкві. Вона заохочувала до створення добродійних організацій, проведення благодійної діяльності. Зокрема, за звітами подільських губернаторів, наприкінці ХІХ ст. на Поділлі існувало 46 благочинних римо-католицьких товариств, які робили акцент на розвитку духовності у віруючих, улаштовуючи благодійні акції. Зокрема, протягом 1890-1891 рр. ксьондзами Кам'янець-Подільського місіонерського благодійного товариства Павловським і Янковським перераховано до каси цього товариства 100 крб. сріблом. Додатково 600 грн. надійшло від грошової лотереї, організованої серед римо-католицьких парафіян. Відділення цього товариства існували в містах Ладжижині, Балті, Проскуріві.

11 червня 1886 р. такий осередок був створений у м. Літині. При літинському костелі з вересня до грудня 1886 р. діяла безкоштовна їдальня. У 1896 р. у Луцько-Житомирській дієцезії почалося безкоштовне розповсюдження релігійної літератури, дозволеної цензурою. У Кам'янці-Подільському діяло Товариство наукової допомоги, яке об'єднувало 11 почесних членів і 126 дійсних. Його благодійна допомога складала 2 тис. 164 крб. 50 коп., із яких 1 тис. 269 крб. ішли на чоловічу та 895 крб. на жіночу гімназію. Проте офіційно відкриття нових благодійних товариств було ускладнене.

Після проголошення Правил 4 березня 1904 р., які надавали право створення та легальної діяльності громадських товариств і організацій, на Правобережній Україні почали утворюватися благодійні римо-католицькі товариства. У Київській губернії такі товариства було зареєстровано в Бердичеві 11 липня 1906 р. та у Звенигороді - 15 квітня 1907 р., у Волинській губернії - у Заславську - 19 серпня

Незважаючи на величезні збори грошей, Товариство не дає майже ніяких звітів, використовуючи великий прихід на таємні цілі. Улітку 1910 р. ксьондз Мурашко, ректор римо-католицької семінарії, їздив до Кам'янця-Подільського для наради з питання відправлення делегата на I Польський національний конгрес, який мав на меті виробити директиви для об'єднання головних політичних течій поляків в ім'я боротьби з російською державністю за національні польські ідеали".

У цьому ж доносі вказано на те, що в березні 1911 р. після смерті католицького єпископа Житомирського Капітул вибрав капітулярним вікарієм не єпископа Жарновецького, а настоятеля Оликського римо-католицького приходу прелата А. Баєвського. Жандармське управління це пов'язало з тим, що Жарновецького, як і попереднього, католицькі священики вважали проросійським.

За агентурними даними, напередодні свята Різдва 1911 року члени Бердичівського РКБТ зібрали кошти на святкові подарунки, але бідні їх нібито не одержали. На це вказував приїжджий із Варшави поляк, який звернувся за допомогою до ксьондза барона Швертберга й одержав відповідь, що гроші потрібні на важливіші цілі, маючи на увазі націоналістичну діяльність.

Активно проявили себе римо-католицькі благодійні товариства у відзначенні ювілейних дат польської історії. Зокрема, 27 січня 1913 р. в м. Житомирі за ініціативою поміщиці Марії Богданович і Залеського в Благородному зібранні під назвою "Полонез" цим товариством влаштований бал, на якому гості були прикрашені бутоньерками. Під час спільної вечері всі присутні підняли бокали і хвилиною мовчання вшанували пам'ять загиблих у повстанні 1863 року. У м. Бердичеві 23 січня 1913 р. відбувся спектакль, а потім маскарадний вечір, улаштований Бердичівським РКБТ також на честь 50-річчя повстання 1863 р.

Активну діяльність здійснювали й інші благодійні товариства. Так, у Вінниці польська інтелігенція міста об'єдналася в "Римо-католицькому благодійному товаристві", що існувало нелегально й мало власну бібліотеку, яка складалася в основному з творів польських письменників. За користування книгами вносилися щомісячна плата, яку використовували на допомогу нужденним полякам. Справами цього товариства займалися також граф В. Грохольський та лікар Топчевський.

У м. Умані на Київщині існувало два таких благодійних товариства - римо-католицьке та жіноче товариство "Доброчинність" із притулком для дітей обох статей. Участь в організації їхньої діяльності брала переважно польська інтелігенція. У будинку, що належав ксьондзу Пршисецькому, була "Християнська пральня", де ученицями були 12 дівчаток різного віку. Тут займалися католицьким вихованням, організовували заняття грамотою, співом.

Католицька церква дбала також про нездатних до праці ксьондзів. 7 грудня 1906 р. у м. Житомирі було зареєстровано "Волинське товариство допомоги римо-католицькому духовенству", метою якого стала матеріальна допомога літнім, хворим, нездатним до священ і цької праці або бідуючим ксьондзам. Ця допомога виражалась у сплаті щорічної пожиттєвої ренти для людей похилого віку, одноразових допомог для лікування та на випадок нещастя певній грошовій сумі настоятелям дуже бідних приходів. Для цього Товариство мало право відкривати притулки для хворих і немічних ксьондзів та здобувати при цьому різними законними шляхами нерухомисть. Члени Товариства поділялися на дійсних - тих, хто був ксьондзом Луцько-Житомирської єпархії та одноразово вніс не менше 150 крб. або щороку вносив не менше 10 крб.; звичайних - тих, хто одноразово вносив не менше 75 крб. або 3 крб. щороку, але ніякими правами Товариства не користувався. Усі засновники Товариства й ті, хто надав значні послуги, визнавалися пожиттєвими членами Товариства.

Доброчинною діяльністю займалися також польські жінки. Так, у квітні 1907 р. у Житомирі ними було започатковано й відкрито "Товариство католицької жіночої прислуги в ім'я Св. Гіти". У його статуті вказано, що метою товариства є необхідність розвивати в членах любов до своїх занять, набожність, скромність, працелюбство й ощадливість; покращити ставлення християнської жіночої прислуги до своїх панів і сприяти виникненню взаємної довіри та християнської любові до ближнього; привчати прислугу до добросовісного виконання обов'язків; допомагати вирішувати їхні проблеми під час хвороби і втрати роботи. Для цього Товариство влаштовувало безкоштовне бюро для пошуку членам занять і місць роботи, нагороджувало за довголітню службу на одному місці, сприяло в одержанні недоплаченої нагороди здійснювало опіку над новоприбулими в м. Житомир засновувало притулки для прислуги, яка тимчасово була позбавлена місця праці чи була тимчасово непрацездатною. Членами Товариства могли бути особи, які сплачували внески та дотримувалися програмних завдань. Правління Товариства складалося з 10 осіб, яких вибирали терміном на 1 рік.

Жіноче католицьке товариство "Дзвигня", зареєстроване в м. Житомирі 11 травня 1907 р., ставило перед собою мету підвищити інтелектуальний і моральний рівень усіх своїх членів, сприяти покращенню матеріальних умов життя й опіки своїх співробітників. Для досягнення цієї мети Товариству надавалося право організовувати публічні бесіди й загальноосвітні курси засновувати бібліотеки та читальні, сприяти професійній освіті співробітниць, розвивати в них почуття солідарності й підтримки, улаштовуючи загальні вечори та розваги, опікуватися співробітницями, які молодші 18 років і які потребують матеріальної та моральної підтримки, сприяти в пошуках праці й занять, відкривати відповідне бюро, майстерні та кооперативні підприємства, організувати за належним дозволом заклади, які мали на меті надання матеріальної допомоги, як-то кредитно-ощадні каси, каси взаємодопомоги, літні колони, притулки. Для цього Товариство мало право набувати необхідне нерухоме й рухоме майно, відчужувати його, укладати різні угоди й договори, а також захищати свої інтереси в судовому порядку.

Поліція здійснювала постійний негласний нагляд за діяльністю цих товариств, про що свідчать донесення. В одному з них вказано, що "у Житомирі Благодійне римо-католицьке товариство, "Дзвигня" й інші товариства є вивіскою для всієї підпільної роботи крайнього польського шовінізму. Вони влаштовують школи та різні заклади. Робота, яка проводиться в основному ксьондзами, жінками патріотками, дуже складна й виявити її важко. Відомо, що в приміщенні товариства "Дзвигня" є таємна школа, якою керує багата вдова Левицька й активну участь беруть жіночий лікар Курманович, присяжний повірений Б. Влодек під керівництвом ксьондза Т. Скальського і Чижевського".

У тогочасних умовах велике суспільне значення мала благодійна допомога ослабленим і хворим дітям. З цією метою 12 березня 1906 р. засноване „Польське товариство літніх колоній у Києві". Завданням товариства було піклування про покращення здоров'я хворобливих дітей бідного населення м. Києва через надання їм можливості відпочивати на свіжому повітрі в літні місяці у відповідних замських або курортних місцях. Для виконання поставлених завдань товариству дозволялося відкривати і влаштовувати в різних замських або курортних місцевостях літні колонії, забезпечуючи їх продуктами харчування й необхідним доглядом. За статутом Товариство могло складатися з необмеженої кількості членів обох статей, незважаючи звання, стани, віросповідання.

Кошти Товариства склалися з членських внесків, доходів від капіталів і майна товариства, пожертвувань членів та сторонніх як грошима, так і речами, прибутків

від драматичних вистав, літературних читань, публічних лекцій, збору грошей за підписними листами. Усі кошти розподілялися на недоторканий та витратний капітал. Витрати здійснювалися за дозволом Загальних зборів. На чолі Товариства стояло Правління, яке складалося з Голови, товариша, скарбника та секретаря. Члени Правління виконували свої обов'язки на громадських засадах. Вибори відбувалися закритим балотуванням. У літніх колоніях не допускалося навчання за книгами й зошитами. Товариство мало право набувати нерухоме та рухоме майно.

Існували також і благодійні організації для підтримки польських студентів. 8 січня 1909 р. у м. Києві було зареєстровано Товариство допомоги студентам-полякам Імператорського університету Св. Володимира. Воно ставило своєю метою надання допомоги бідним та нужденним студентам-полякам для продовження освіти й забезпечення засобів до їхнього існування в Києві. Для досягнення цієї мети Товариство мало право видавати таким студентам одноразову або періодичну допомогу, безвідсоткові короткотермінові або безстрокові позики, засновувати стипендії, улаштовувати безкоштовні або платні їдальні, допомагати в наданні безкоштовної медичної допомоги, знаходити їм заняття, які б підтримували їх матеріально. Товариство існувало на прибутки від щорічних членських внесків, пожертвувань, повернутих товариству позик, випадкових одноразових внесків, публічних лекцій, балів, спектаклів, концертів, лотерей.

До благодійних студентських організацій належало й товариство "Братська допомога", утворене студентами-поляками 16 лютого 1908 р. у Київському політехнічному інституті. Статут товариства затверджено Радою інституту. У ньому вказано, що його метою є допомога малозабезпеченим полякам-студентам. Дійсними членами товариства могли бути студенти-поляки, почесними - поляки обох статей, які зробили значні пожертви. Допомога полягала у внесках за навчання, у видачі освітніх субсидій недостатньо забезпеченим членам і пошуках уроків чи інших платних занять для них. Діяльність каси взаємодопомоги "Братська допомога" викликала підозру в поліції, яка стежила за її членами та вважала, що справжньою метою товариства є „польсько-шовіністичні цілі аж до збройного повстання включно. Саме на це товариство щороку відкладало капітал із різних внесків і доходів із благодійних балів і концертів". За даними поліції, один із таких вечорів був проведений 16 лютого 1908 р. у купецьких зборах під виглядом сімейного вечора офіційно з безплатним входом за запрошеннями організаторів. Проте квитки розвозились всіма польськими будинками у вигляді карток і продавалися за ціною 5-10 крб. і дорожче. У купецькому зібранні було влаштовано "технічний бал", на якому також здійснювалися збори грошей. Поліція виявила, що керівниками "Братської допомоги" та її членами були "представники різних нелегальних політичних партій, які вели боротьбу проти існуючого ладу. До того ж кошти товариства витрачалися на протизаконні цілі: допомогу політичним в'язням, увезення нелегальної літератури".

Отже, благодійні товариства та організації, засновані за участю представників польського дворянства, інтелігенції та духовенства, діяли в кращих традиціях римо-католицької церкви. Вони надавали допомогу різним верствам польського населення Правобережної України у вигляді матеріальної та духовної підтримки, розвитку національної культури й освіти. Значення їхньої діяльності полягало в тому, що вони консолідували польське суспільство, допомагали йому зберегти свою ідентичність, розвивали національну свідомість, згуртовували народні маси на боротьбу проте русифікаторської політики царизму.